



مدیریت حوزه علمی خاوران

حوزه علمی فاطمیه (س)

شهرستان دهلران

عنوان :

راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی با رویکرد بر صله رحم

محققین:

کوثر شکیب انصاری و فرشته امیدی

استاد راهنما :

خانم فرزاد

پاییز ۱۴۰۳

چکیده:

از آنجا که سنگ و بنای اصلی جامعه را خانواده تشکیل می‌دهد بنابراین استحکام آن و چهارچوب و افراد تشکیل دهنده آن باعث استحکام و تعالی جامعه و در نتیجه ارتقاء و ماندگاری آن رمز ارتقاء و ماندگاری جامعه می‌شود ، پویایی یک جامعه از اجزای تشکیل دهنده آن و مهم‌ترین جزء آن یعنی خانواده پیداست پس هر چقدر که این جز مهم آن یعنی خانواده پویا ، فعال و متریقی باشد و در راه تعالی قرار گرفته باشد به همان مقدار جامعه نیز متعالی می‌گردد و مدت‌های مدیدی می‌توان باعث استحکام آن شود ، پس در نتیجه می‌توان به آینده آن جامعه و ملت امیدوار بود.

خانواده یک واحد کوچک اجتماعی است که هدف آن رسیدن به خوشبختی و آرامش در کنار دیگر اعضا یعنی مرد زن و کودکان و خویشاوندان است و آن زیربنای تشکیل یک جامعه بزرگ مدنی می‌باشند، از نظر اسلام مهم‌ترین شاخصه تعالی یک خانواده رفتار محبت‌آمیز و توجه اعضای خانواده و انجام صله رحم به نیازها و خواسته‌های دیگر افراد است که باعث مانایی و پویایی این نهاد مقدس می‌شود پس برای رسیدن به کمال و تعالی ، خانواده باید نقش هر کدام از اعضای خانواده مشخص و در این راستا به آن نقش توجه شود و به بهترین وجه ترقی داد ایهایی مانند آموختن هارتهای زندگی و شناخت تفاوت‌های جنسی و تامین نیازهای زوجین همچنین حل تعارض و... ، می‌باشد که ما در این مجال ه این مهم می‌پردازیم.

مفهوم و ویژگی های خانواده متعالی :

خانواده در لغت به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه، زن و فرزند، و فامیل به کار رفته است (لغت نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۷ش، ج ۶، ص ۹۴۳۸) خانواده در نظر بسیاری از مردم به منزله یک واحد اجتماعی است که شامل یک زوج متأهل و فرزندانشان است که در خانه ای در کنار یکدیگر زندگی می کنند. (دانش خانواده، حسین محمودیان، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۸۷ش، ص ۷۷) پس می توان عناصر اصلی تشکیل خانواده را زن و مردی دانست که مطابق آداب و رسوم اجتماعی خویش، زندگی را در کنار همدیگر آغاز کرده و معمولاً فرزندانی به جمع آنها افزوده می گردد. تعالی خانواده به معنای پرداختن به جنبه های حقیقی انسان و ایجاد زمینه برای رشد آن است. در موضوع تعالی خانواده باید زمینه ای برای رشد فکری و روحی و اخلاقی زن و مرد فراهم شود و هر دو آگاهانه و مسئولانه فرزندان را بر مدار تربیت الهی و خوی انسانی آموزش داده و پرورش دهند تا به تولد ثانویه؛ یعنی «تولد اخلاق انسانی» برسند. خانواده متعالی بر اساس دستورات شرع مقدس و احکام عقل شکل می گیرد و مناسبات و روابط میان اعضای آن منطبق با استانداردهای اسلامی است و در آن حقوق متقابل افراد رعایت شده و در نهایت خروجی آن انسان هایی شایسته و مؤثر در جهت تشکیل جامعه ایده آل اسلامی است. (خانواده کارآمد و متعالی، مهری سویزی، کتاب نیستان، تهران، ۱۳۸۷ش، ص ۲۳)

ویژگی خانواده متعالی از منظر آیات و روایات :

خانواده، به عنوان یکی از اساسی ترین نهادهای اجتماعی و تربیتی، همواره در کانون توجه اندیشمندان دینی و اجتماعی قرار داشته است. در آموزه های اسلامی، خانواده نه تنها محلی برای رشد و پرورش نسل های آینده، بلکه بستری برای تعالی معنوی و اخلاقی افراد محسوب می شود. در این راستا، مفهوم «خانواده متعالی» به عنوان خانواده ای که به اصول اخلاقی، معنوی و اجتماعی متعهد است، در قرآن کریم و سنت پیامبر اسلام (ص) به طور ویژه ای تأکید شده است. این خانواده، جایی است که تمام اعضای آن به طور فعال در مسیر رشد فردی و اجتماعی حرکت می کنند و با رعایت حقوق و مسئولیت های یکدیگر، به سوی سعادت و کمال پیش می روند.

خانواده در اسلام از جایگاهی ویژه برخوردار است و به عنوان یکی از ارکان اصلی سعادت فردی و اجتماعی شناخته می‌شود. قرآن کریم و روایات اسلامی بارها به اهمیت خانواده اشاره کرده‌اند و آن را به عنوان اساس تربیت نسل‌های صالح و بستری برای رشد اخلاقی و معنوی انسان‌ها معرفی کرده‌اند. در این دیدگاه، خانواده نه تنها به عنوان یک نهاد اجتماعی، بلکه به عنوان یک محیط تربیتی، مسئولیت سنگینی در تعالی فرد و جامعه به عهده دارد.

خانواده متعالی را می‌توان از منظرهای مختلفی تعریف کرد. از یک سو، این خانواده محیطی است که در آن، ارتباطات میان اعضا بر پایه احترام متقابل، محبت و همدلی استوار است و از سوی دیگر، در این خانواده اصول اخلاقی و دینی به طور جدی رعایت می‌شود. به عبارت دیگر، خانواده متعالی در اسلام، مجموعه‌ای از ارزش‌های معنوی، اخلاقی و اجتماعی است که همزمان با تلاش برای رشد فردی، به انسجام اجتماعی و تقویت روابط خانوادگی نیز اهمیت ویژه‌ای می‌دهد.

در این میان، «صله رحم» به عنوان یکی از ارکان مهم در آموزه‌های اسلامی، نقش برجسته‌ای در تقویت بنیان‌های خانواده ایفا می‌کند. صله رحم، به معنای حفظ و تقویت ارتباطات خانوادگی و اجتماعی، در قرآن و سنت پیامبر اسلام

ویژگی‌های خانواده متعالی از دیدگاه قرآن و روایات:

خانواده متعالی از منظر قرآن و روایات ویژگی‌های خاصی دارد که برای ایجاد چنین خانواده‌ای باید در رفتار و تعاملات روزمره اعضای خانواده رعایت شود. این ویژگی‌ها عبارتند از:

محبت و مهربانی: یکی از ویژگی‌های برجسته خانواده متعالی، محبت و دلسوزی است. قرآن کریم در آیه ۲۱ سوره روم می‌فرماید: "و از نشانه‌های او این است که از خودتان برای شما همسرانی آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید و در میان شما مودت و رحمت قرار داد." (قرآن کریم، سوره روم، آیه ۲۱)

در این آیه، مودت و رحمت به عنوان اساس روابط خانوادگی معرفی شده است که نشان‌دهنده اهمیت محبت در خانواده‌های متعالی است.

احترام متقابل: احترام به یکدیگر یکی از ارکان بنیادین خانواده متعالی است. امام علی (علیه السلام) در سخنی

می‌فرماید: "کسی که به همسر خود احترام بگذارد، خود را عزیزتر می‌سازد."

این بیان امام علی نشان‌دهنده اهمیت احترام به عنوان یک ویژگی اساسی در روابط خانوادگی است.

گذشت و ایثار: در خانواده‌های متعالی، اعضای خانواده برای حفظ آرامش و پایداری خانواده از خودگذشتگی می‌کنند. قرآن کریم در سوره بقره، آیه ۲۶۳ می‌فرماید: "گفتار پسندیده و بخشش بهتر از صدقه‌ای است که در پی آن اذیت و آزار باشد." در این آیه، گذشت و ایثار نسبت به یکدیگر به عنوان یک ویژگی مثبت در روابط اجتماعی و خانوادگی مطرح شده است. عدالت: عدالت در خانواده یکی از ارکان اساسی در ساختار خانواده‌های متعالی است. امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: "عدالت، اساس حکومت است و عدالت در خانواده موجب پایداری و استحکام آن خواهد شد." (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۴) همکاری و حمایت متقابل: خانواده‌های متعالی به دنبال همکاری و حمایت از یکدیگر هستند. قرآن در سوره طلاق، آیه ۶ تأکید می‌کند که اعضای خانواده باید در مواقع نیاز به یکدیگر کمک کنند.

"آنها را از همان جایی که شما (مردان) خودتان را در آن جا قرار داده‌اید، به بهترین وجهی نگه‌داری کنید."

مقایسه خانواده متعالی با خانواده‌های دیگر :

در مقایسه با خانواده‌های معمولی و ناکارآمد، خانواده متعالی ویژگی‌هایی برجسته دارد که آن را از سایر خانواده‌ها متمایز می‌کند. یکی از تفاوت‌های اصلی، حضور اصول اخلاقی و دینی در زندگی روزمره است. در خانواده‌های متعالی، درگیری‌ها و مشکلات به‌طور مؤثر و منصفانه حل می‌شود، در حالی که در خانواده‌های ناکارآمد، مشکلات می‌توانند به درگیری‌های شدید و بحران‌های خانوادگی منجر شوند. به عنوان مثال، در خانواده‌های معمولی، ممکن است عدالت به‌درستی رعایت نشود و در نتیجه احساس نابرابری و بی‌عدالتی در میان اعضای خانواده شکل گیرد، اما در خانواده‌های متعالی، عدالت به‌طور مستمر رعایت می‌شود و همه اعضا احساس ارزشمندی و احترام می‌کنند.

از دیگر تفاوت‌های مهم، می‌توان به محیط تربیتی اشاره کرد. در خانواده‌های متعالی، تربیت فرزندان بر اساس اصول دینی و اخلاقی انجام می‌شود، در حالی که در خانواده‌های معمولی و

کازنو، ۱۳۷۳). خداوند در قرآن کریم، تأسیس بنای خانواده را به خود نسبت می‌دهد و به طهارت، تعالی و پایداری آن، عنایت وافر دارد. در آیهی ذیل این نسبت تصریح شده است: «والله جعل لكم من انفسكم ازواجاً و جعل لكم من ازواجکم بنین و حفدةً و رزقکم من الطیبات...» (نحل، ۷۲). ارتباط موثر در خانواده، به رشد و تعالی فردی اعضای خانواده کمک می‌کند؛ زیرا باعث می‌شود از یکدیگر حمایت کنند و به یکدیگر انگیزه دهند. نتیجه این کار ایجاد احساس ارزشمندی و اعتماد به نفس در اعضای خانواده است. (سایت مدیربان)

بنابراین پرورش استعدادهای دینی بسیار با اهمیت و اساسی است و نباید از آن غافل شد و در این راستا نیاز به سرمایه گذاری و برنامه ریزی است تا نسلی قرآنی، با ایمان، سالم، وظیفه شناس، درستکار، فداکار، شجاع و هدفدار داشته باشیم و ان شاء الله شاهد جامعه ای اسلامی و ایده آل خواهیم بود.

قرآن در پی تحکیم انسجام خویشاوندی و استفاده از آن جهت تأمین رفاه، آرامش و آبادانی در حیات اجتماعی است. دستیابی به چنین اهدافی یقیناً به حمایت آگاهانه از خانواده هسته‌ای نیز می‌انجامد: «تعالیم اسلام با تأکید بر روابط خویشاوندی به دنبال حمایت از این خانواده کوچک و کمک به رشد و حل مشکلات آن است. با تقویت روابط خویشاوندی، در مراتب متعدد آن، می‌توان در جهت حل مشکل خانواده یا دستکم کاهش آن گام‌های جدی برداشت». (سالاری فر، محمد رضا، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام)

فردی که بتواند ارتباط سالمی با دیگران برقرار کند، در کانون توجه مثبت بسیاری از افراد خواهد بود. البته هر فردی باید دارای ویژگی‌هایی باشد، تا بتواند این ارتباط سالم را ایجاد نماید. ارتباط سالم و مفید در صورتی شکل می‌گیرد که صلّه رحم در تحکیم خانواده نقش احساسات خود را آشکارا ابراز کنیم و به طرف مقابل هم امکان دهیم، تا احساسات خود را بیان کند. پیامبر اکرم (ص) فرموده اند: «کسی که برادر با ایمانش را با گفتن کلامی ملاطفت‌آمیز مورد احترام قرار دهد، تا وقتی که او شادمان است، گوینده آن سخن همواره در سایه رحمت الهی به سر می‌برد» (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۲، ۲۰۶). ارتباط سالم زن و مرد با افراد دیگر و در اجتماع، خانواده را از افتادن در خطر فروپاشی و آسیب مصون میدارد و به تحکیم بیشتر آن کمک میکند.

خویشاوندان در روابط عاطفی با یکدیگر، باید این سخن گهربار امام رضا ۷ را در نظر بگیرند که میفرماید: «اگر مؤمنی خشمگین شود، عصبانیت، وی را از طریق حق بیرون نمیبرد و اگر شادمانی یابد، این خرسندی، وی را دچار باطل نمیسازد و چون به اقتداری رسد، بیشتر از آنچه حق دارد، نمیگیرد.» (۲۳۶، ۱۳۸۵، فضلالله)

صله رحم تنها رفتن به خانه بستگان نیست، بلکه مصادیق فراوانی دارد و مصداق کاملش این است که پیش از دیگران نیاز آنان را برطرف و آنان را خوشحال سازد، پس صله رحم و پیوند با هر خویشاوندی متناسب با شأن اوست، چنان که گاه تنها به سلام کردن به او یا پاسخ نیکو دادن به سلام اوست، زیرا وی به کمک مالی نیازی ندارد (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ۲۱۴-۲۱۵). برخی شیوهها و مصادیق صله رحم عبارتاند از: ترك آزار خویشاوندان، سلام و تکریم، اطعام گرچه به جرعه آبی باشد، عیادت از بیمار، شرکت در مراسم عزا، زیارت و دیدار، هدیه دادن و تأمین نیازهای آنان پیش از دیگران (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ۲۱۵) که با رعایت این موارد باعث ایجاد مودت در بین اعضای خانواده و ارتقای مودت و تعالی اعضای آن میشود، امام رضا (ع) نیز در این خصوص فرموده‌اند که رسول خدا (ص) فرمود: هرکس یک چیز را برای من ضمانت کند، چهار چیز را برای او ضمانت میکنم. او صله رحم کند، آن گاه بستگان او را دوست داشته باشند، روزی او زیاد شود، عمرش طولانی و خدا وارد بهشتاش کند (صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ۴۴) از این روایات استنباط میشود که صله رحم آثار بسیار مادی و معنوی و فردی و اجتماعی به دنبال دارد که کلیه ابعاد زندگی اعم از اخلاقی، دینی، اجتماعی، اقتصادی، عاطفی، فرهنگی و... را دربرمیگیرد و رعایت همین موارد ارتقای پایایی و مانایی خانواده میگردد.

اگر بخواهیم خانواده متعالی داشته باشیم از ابتدا و از سنین کودکی به گونه ای رفتار شود که افرادی با دلبستگی و امنیت، سالم و خوشبین بار بیایند. این امر به دلبستگی و اعتماد کودکان به والدین می انجامد که اثرات آن را در بزرگسالی و شیوه زندگی آنها نقش مهمی در ماندگاری و مانایی خانواده خواهد داشت.

نتیجه گیری :

خانواده در تربیت دینی فرزندان و هدایت صحیح آنها به سوی رستگاری و اعمال صالح بیشترین و مؤثرترین نقش را دارد. از این رو خانواده ها مخصوصاً والدین باید جایگاه خود را کاملاً درک کرده و با آشنایی و فراگیری عوامل و روش های درست تر خود را برای نقش آفرینی مجهز نمایند و با برنامه ریزی و تعامل به تربیت دینی فرزندان شان همت گمارند تا زمینه ی شکوفایی استعداد های نهفته در ابعاد مختلف آن را فراهم نموده و فرزندان به رشد و تعالی معنوی دست یابند. خداوند خانواده را مانند یک حریم امن اختصاص داده است. خداوند به هیچ وجه اجازه نمیدهد که کمترین اهانت و سوءنیت به حریم مقدس خانواده راه پیدا کند و مجازات شدیدی برای متجاوزین قرار داده است. خانواده را مهمترین رکن تشکیل جامعه معرفی کرده و ارتباط بین اعضای خانواده را که صله رحم نام دارد عامل محم تحکیم بنیان ان دانسته است و این ارتباط را عامل مهم و اساسی در سعادت یا شقاوت خانواده و باعث تعالی خانواده میداند و آن را عامل ایجاد و حفظ خانواده متعالی معرفی کرده است.

منابع :

- ۱- قرآن کریم
- ۲- امام علی (علیه السلام) ، نهج البلاغه ، محمد دشتی ، نامه ۳۱
- ۳- آملی ، عبدالله جوادی ، تسنیم ، ج ۲ ، ص ۵۶۰ . اسراء
- ۴- پارسا ، محمد ، روانشناسی رشد کودک و نوجوان
- ۵- حرعاملی ، محمد بن حسن ، وسائل الشیعه ، محمد رازی ، ج ۶ ، ص ۲۸۷ . ال البيت
- ۶- خمینی ، سید روح الله ، استفتات از محضر امام خمینی ، ج ۱
- ۷- سالاری فر ، محمد رضا ، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام ، چاپ اول ، قم ، مرکز نشر هاجر ، ۱۳۸۵ / ۱۸۱ . ۷۳
- ۸- شهید مطهری ، مرتضی ؛ تعلیم و تربیت در اسلام
- ۹- شاکری نیا ، ایرج ، برخی نکات تربیتی در کلام مولا .
- ۱۰- شیخ صدوق ، ثواب الاعمال وعقاب الاعمال ، محمد بهشتی ، ج ۱ ، ص ۱۲۴ ، رضی
- ۱۱- شیخ صدوق ، من لا یحضره الفقیه ، علی اکبر غفاری ، ج ۲ ، ص ۶۸ . دارالکتب الاسلامیه
- ۱۲- علی قائمی ، نظام خانواده در اسلام
- ۱۳- کازنوو ، ژان : «جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی» ، باقر ساروخانی و منوچهر محسنی ، تهران ، اطلاعات ،
- ۱۴- کلینی ، محمد بن یعقوب ، اصول کافی ، عباس به نژاد ، ج ۳ ، آرایه
- ۱۵- کوفی ، محمد بن اشعث ، الجعفریات ، جواد قیومی اصفهانی .
- ۱۶- محمد داودی ، سیره تربیتی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)
- ۱۷- مجلسی ، محمدباقر ، بحارالانوار ، ج ۷۴ ،

- ۱۸- نراقی، ملا محمد مهدی ، جامع السعادات، سید حلال
الدین مجتبوی، ج ۲، حمکت
- ۱۹- نوری، میرزا حسین ، مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص
ال البیت